

VI. BIJDRAGE VAN GERT HOF SINK

Willemina Jacoba van Gogh (1862-1941)

Op het terrein van voormalig psychiatrisch ziekenhuis Veldwijk te Ermelo liggen twee begraafplaatsen, een 'oude' uit 1807 en een 'nieuwe' uit 1906.

Op de laatste ligt Willemina van Gogh, ook Wil of Willemien genoemd. Zij was het lievelingszusje van Vincent en Theo van Gogh.

Over Vincent is veel geschreven, maar wie was toch Willemina?

Haar leven valt uiteen in twee delen, tot 1902 in dat van (zieken)verzorgster en pionier van het feminisme, daarna tot haar dood in 1942 in dat van psychiatrisch patiënt.

1862-1902

Willemina Jacoba van Gogh wordt, net als haar negen jaar oudere broer Vincent, geboren in het Brabantse dorpje Zundert, waar vader Theodorus van Gogh dominee is.

Hoewel Willemien intelligent is, laten haar ouders haar geen opleiding volgen. Zo nu en dan heeft ze een baantje in de verzorging of in de verpleging, maar grotendeels is ze thuis, waar ze haar moeder en haar zus Elisabeth verzorgt. Ze schreef veel met Vincent, o.a. over haar wens schrijfster te worden. Dat haar gezondheid niet helemaal goed was, blijkt ook uit brieven van Vincent. Hij vraagt daarin regelmatig naar haar gezondheid. Hij heeft het zelfs een keer over '*ons die zenuwachtig van gestel zijn...*'.

Met de verpleegervaring opgedaan bij een kankerpatiënte en bij haar familie solliciteert Willemina in 1890 op 28-jarige leeftijd naar de zo gewenste betrekking in de verpleging en wordt aangenomen in het ziekenhuis Hôpital Wallon in Leiden. Ze werkt echter maar 6 weken als leerling-verpleegster in het Hôpital Wallon. Waarom ze al zo snel haar werk in het ziekenhuis heeft beëindigd, is niet bekend.

portret van Willemien door Vincent van Gogh, juli 1881 (Collectie Kröller-Müller museum)

Ondanks weinig opleiding leidt Willemien een, voor die tijd, zeer vooruitstrevend leven; ze participeert onder andere in de vrouwenbeweging.

Wil van Gogh was goed bevriend met Marie Jungius, het boegbeeld van de Nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid. Ze bracht haar tienerjaren door in gezelschap van Margaretha Meyboom, een sociaal werkster en oprichter van enkele coöperatieve organisaties. En zo komt ze terecht in de kringen van de eerste feministische golf. In 1897 verenigen vrouwen zich met het idee om een grote tentoonstelling te organiseren over de arbeid, de producten en de nijverheid. De initiatiefnemers richten zich vooral op de vrouwen uit de middenklasse. Men vindt dat beroepen toegankelijker moeten worden gemaakt en dat opleidingsmogelijkheden voor vrouwen moeten worden verbeterd. Initiatiefnemers zijn onder anderen Cecile Goekoop, Cato Pekelharing, Marie Jungius en Dientje Dull. Maar ook Willemien van Gogh en haar vriendin Margaretha Meyboom maken al in een vroeg stadium deel uit van deze organisatie. Ze zullen deel uit maken van de regelingscommissie. De dames willen vooral laten zien dat vrouwen accurater, netter, vlugger, geregelder en plooibaarder zijn en dat zij weinig onderhevig aan drankmisbruik zijn. Het evenement, de nationale Tentoonstelling van Vrouwenarbeid, wordt in 1898 georganiseerd ter ere van de troonsbestijging van prinses Wilhelmina.

Het organiserend comité van de Nationale Tentoonstelling voor Vrouwenarbeid met op de achterste rij, tweede van rechts, Willemina van Gogh. (Collectie Aletta Instituut)

Willemien van Gogh is lid van de centrale tentoonstellingscommissie en verantwoordelijk voor het verzendwerk en het plaatsen van objecten. Ook heeft zij een aantal personeelstaken op zich genomen. Ze had veel overleg met Cecile Goekoop en stuurde de mensen aan die zorgden voor de aankleding van diverse paviljoens. Qua organisatie van personeel heeft Willemien een belangrijke taak. De omvang van de tentoonstelling die drie maanden duurt, is enorm. Uit archiefstukken blijkt dat de tentoonstelling wel negentigduizend bezoekers trekt en dat het dus een groot succes is.

Er zijn nog diverse brieven van Willemien vanuit haar functie bewaard gebleven. Hierin herkennen we een daadkrachtige vrouw die weet wat ze wil.

Ook na de tentoonstelling gaat de strijd om de positie van vrouwen te verbeteren door. Willemien bezoekt, vergezeld door vriendinnen, nog een aantal lezingen en presentaties.

1902-1941

Echter de psychische gezondheid van Willemien gaat langzamerhand achteruit; ze gaat verwarde brieven schrijven en heeft bizarre ideeën. Haar vriendinnen dringen er bij haar op aan een dokter te bezoeken en uiteindelijk wordt ze zelfs opgenomen in een psychiatrische kliniek in Den Haag.

Wanneer artsen geen verbetering constateren wordt Willemina van Gogh op 4 december 1902 ingeschreven in het patiëntenboek van het *Christelijk Gesticht voor Krankzinnigen en Zenuwlijders Veldwijk* te Ermelo. De geneesheer schrijft: *'Treedt telkens nog woest en wild op, schreeuwen, bijten, krabben, slaan. Andere momenten is zij stil en [...] en neemt nauwelijks deel aan haar omgeving. Onder de invloed van hallucinaties.'*

De opname op Veldwijk helpt Willemien echter niet, ze is apathisch en spreekt weinig. Later zelfs helemaal niet meer. Op het bericht van haar moeders overlijden op 29 april 1907 reageert ze zonder enige uiterlijke emotie. Of ze het beseft heeft en er verdriet over heeft gehad is nooit duidelijk geworden.

In haar medische status schrijft men: *'In de toestand van deze langjarige gestichtspatiënte komt geen noemenswaardige wijziging. Ze is zeer eenzellig, spreekt spontaan in het geheel niet en antwoordt bijna op geen enkele vraag. Ze is hele dagen op, zit wezenloos op haar stoel, bijna heel de dag op dezelfde plaats van de salon, kan zich met niets bezighouden, neemt totaal geen notitie van haar omgeving. Ze weigert al jarenlang alle voedsel, moet steeds kunstmatig worden gevoed. Als een kind moet ze bij alles worden geholpen, is daarbij zo nu en dan wat negativistisch.'*

De jaren slepen zich voort en er verandert niet zo veel in de situatie van Willemina. In 1941 wordt ze ook nog lichamelijk ziek, haar krachten nemen snel af. Ze overlijdt op 17 mei 1941 op 79-jarige leeftijd en wordt op 20 mei, om 1 uur begraven op de nieuwe begraafplaats van Veldwijk in vak A, grafnummer 112.

de grafsteen van Willemina van Gogh

voor de volledige tekst:

Gert Hofsink & Natalie Overkamp:
Grafstenen krijgen een gezicht,
Ermelo 2011, p. 124-141